

Пісню про храм високий.
Сталось чудо велике однієї ночі:
Вийшла з землі рано
Софія осіяна,
Вийшла, засліпила людям очі [5, 221-222].

Список використаних джерел

1. Булгаков М. Белая гвардия: Гражданская война в России [сост., подгот. текстов, вст. ст., комментарии В. И. Лосева] / Михаил Булгаков // Собрание сочинений: В 8 т. – Т. 2. – СПб: Азбука-классика, 2002. – 768 с.
2. Винниченко В. Записки кирпатого Мефистофеля: роман [упоряд. І. Кошова; передм. М. Жулинського]. – Черкаси: Брама-Україна, 2005. – 264 с.
3. Даниленко В. Кохання в стилі бароко: роман / Володимир Даниленко – Львів: ЛА «Піраміда», 2009. – 300 с.
4. Липа Ю. Київ, вічне місто / Ю. Липа // Липа Ю. Бій за українську літературу. – К.: Дніпро, 2004. – С. 288-305.
5. Липа Ю. Твори: В 10 т. – Том 1: Поезія / Липа Юрій. – Львів: Каменяр, 2005. – 543 с.
6. Михутина И. В. Украинский вопрос в России (конец XIX – начало XX века): монография / И.В. Михутина. – Москва, 2003. – 288 с.
7. Петровский М. Городу и миру: Киевские очерки / Мирон Петровский. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – Киев: Издательский дом А+С; Издательство „Дух і літера”, 2008. – 424 с.
8. Підмогильний В. Місто: Роман, оповідання [упоряд. Р. Мовчан та В. Шевчука; вст. слово В. Шевчука] / Валер'ян Підмогильний. – К.: Молодь, 1989. – 448 с.
9. Поліщук Я. Пейзажі людини / Ярослав Поліщук. – Харків: Акта, 2008. – 348 с. (Серія: Університетські лекції з компаративістики й історії літератури).
10. Российская цивилизация: Этнокультурные и духовные аспекты: Энциклопедический словарь / Ред. кол.: Мчедлов М. П. и др.; Авт. кол.: Андреев А. Л. и др. – М.: Республика, 2001. – 544 с.
11. Українська душа: Зб. наук. праць [відпов. ред. В. Храмова]. – К.: Фенікс, 1992. – 128 с.
12. Thompson E. M. Trubarurzy Imperium. Literatura rosyjska i kolonializm [przekład z ang. A. Sierszulaska] / Ewa Thompson. – Kraków: Universitas, 2000. – 376 s.

УДК 821.161.2091

Райбедюк Г.Б.

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

АНТРОПОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ХУДОЖНЬО-ФІЛОСОФСЬКОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПИСЬМЕННИКА (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ Ю.ЛИПИ ТА В.СТУСА)

У статті досліджується антропологічна парадигма естетичної концепції Ю.Липи та В.Стуса. З'ясовується взаємодія їх культурних кодів на основі інтерпретації загальних та індивідуальних модусів антропологізму.

Ключові слова: текст, діалог, антропологія, гуманістичний дискурс, суб'єктивний досвід, опозиція, топос.

Характерною особливістю сучасного літературознавства є активізація інтересу науковців до тих художніх творів, котрі акумулюють у собі потужний гуманістичний потенціал, виводять на перший план смисложиттєві проблеми граничних підстав людської особистості. Сьогодні теоретики літератури активно дискутують про гуманістичну змістовність (спрямованість) творчості митця як про один із найважливіших критеріїв художності літератури. Г.Клочек вважає її субстанцією, яка «найбільш органічно і найбільш, сказати б, легко переходить (переформовується, перевтілюється) в художній субстрат» [8, с. 300]. Означена ситуація особливо загострилась у пору постструктуралізму з його пантекстуальним художньо-філософським мисленням та позитивістськими настановами щодо псевдозречення «вічних» питань буття. Ця тенденція, котра спричинила послаблення уваги науковців до цілісного знання про людину як гносеологічний суб'єкт і як діяльну особистість, вимагає актуалізації антропологічного методу дослідження літератури, з'ясування її антропологічних (етико-екзистенційних) завдань.

Останніми роками у літературознавстві усталюється антропологічний аналіз, зумовлений «спротивом до сучасної теоретичної моделі та інтересом до позаформально-структурних вимірів тексту і загалом літератури» [15, с. 7]. М.Ткачук зауважує, що й українське літературознавство «повернуло свій погляд до антропологічного аналізу літературного твору, тобто висвітлення його людинознавчої природи» [28, с. 47].

Ідея утвердження гуманістичного начала буття структурує енергетику тексту, визначаючи смислові центри творчості Ю.Липи та В.Стуса. Розгляд їхньої спадщини в типологічних зіставленнях і діалогічних стосунках, безперечно, зумовлений сучасними тенденціями літературознавства, яке, «за загальним визнанням, стає сьогодні, у час зближення культур, однією з найперспективніших галузей науки про літературу» [3, с. 13]. Однак такий підхід диктується насамперед дивовижною подібністю їхніх доль, ідейно-естетичних акцентів творчості, навіть наукової інтерпретації спадщини. В особі кожного з них сконцентровано широку натуру «мислителя, містика, борця» [1, с. 23]. Поезію і Ю.Липи, й В.Стуса можна розглядати як «пристрасну молитву людини, яка усвідомила, побачила своє призначення і готова виконати його» [13, с. 99]. Їх споріднює феномен художнього профетизму, свого роду

фаталізм, що функціонує «між етикою і пристрастю» (С.Квіт) і є водночас глибокою філософією життя обох поетів, за якою головний сенс буття людини – виконати своє головне призначення на землі. Профетизм Ю.Липи підтверджений його бажанням героїчних вчинків, нехтуванням фатальною небезпекою, граничним прагненням максимального самовиявлення в боротьбі й творчості («Усе відкинуть. Слухати лиш волі...», «Я вірю в великий Наказ...»). В.Стус також цілком усвідомлено, без оскаржувальних інтонацій приймає «Богом послану Голготу». У «Таборовому зошиті» він писав: «...голови гнути я не збирався, бодай що б там не було. За мною стояла Україна, мій пригноблений народ, за честь котрого я мушу обставати до загибуні» [20, с. 380].

Ю.Липа та В.Стус послідовно реалізували ідеї філософської (частково – теологічної) антропології, порушуючи проблему метафізичного місця людини в цілісній структурі буття. В.Стус більшою мірою тяжів до антропоцентризму («Так явно світ тобі належать став»). Основні реалії художньо-філософської парадигми Ю.Липи визначали Бог і людина, що свідчить про теоцентризм як основу світогляду поета («Господь міцним мене створив / І душу дав нерозділиму»). Водночас кожен із них потвердив життям і творчістю тяглість традицій антропології та практичної філософії Г.Сковороди, усвідомлене офірування власного життя заради високих істин та звичайного земного щастя людини (нації), свідомо обраної долі, що завжди є, за словами Л.Тарнашинської, «компроміс між заданістю, запрограмованістю та вибором у межах морально-етичної проблематики» [27, с. 205]. До постаті Ю.Липи можна стосувати слова Дмитра Стуса, сказані про В.Стуса: «Але саме етика, ставлення до світу й усвідомлення себе в ньому частинкою (і то частинкою відповідальною!), актуалізує в сучасному світі написані зовсім в іншому часі поетові думки» [20, с. 6].

Літературно-критичні рецепції творчого доробку і Ю.Липи, і В.Стуса тривалий час характеризувались намаганням авторів міфологізувати їхні постаті. У більшості досліджень естетичну цінність поезії заслоняли політичні акценти, її ж естетичне начало поступалося перед гностичним та ідеологічним. Творча постава обох митців давно «відкрита» й до певної міри канонізована, однак вони й подосі залишаються в літературознавчому дискурсі «не прописаними». Означений нами ракурс їхнього життєтексту ще не став вихідною точкою літературно-критичної рецепції художньої спадщини, а відтак об'єктом спеціального наукового вивчення, незважаючи на численні й різноаспектні розвідки і про Ю.Липу (О.Баган, М.Ільницький, В.Качкан, Т.Мейзерська, Л.Череватенко, О.Янчук), і про В.Стуса (І.Дзюба, М.Кодак, М.Кошубинська, М.Павлишин, Е.Соловей, Д.Стус, Ю.Шерех та ін.). У сьогоднішньому інтелектуальному дискурсі Ю.Липа представлений далеко не повно. За словами В.Качкана, про нього як про поета «лише «дещо сказано» [6, с. 99]. Актуально й нині звучать застереження Є.Маланюка, який у статті «Юрій Липа-поет», датованій ще 1947 роком, прозріливо передбачав, що тема «Липа-поет» з часом може не лише збліднути, а й цілком в своєрідних умовах нашого національного існування затратитися і згубитися» [11, с. 277]. Щодо об'єктивного й ґрунтового осягнення феномена В.Стуса, то має цілковиту рацію К.Москалець, констатує у передмові до першого тому розпочатого 2007 року дванадцятитомного видання спадщини поета, що для «українського літературознавства Василь Стус і досі залишається надто недосяжним на підкорених ним верховинах духу» [14, с. 25]. Як справедливо підкреслює Д.Стус, навіть найглибші дослідники «свідомо чи неусвідомлено обмежують себе окремими аспектами Стусового життя, творчості чи міту» [25, с. 52].

Техніка антропологічного аналізу уможливорює, на наш погляд, розгляд текстів Ю.Липи та В.Стуса з гранично об'єктивних позицій, оскільки у центрі їхнього художнього осмислення перебували завперш онтологічні універсалії та екзистенційні характеристики людини. На особливу увагу в цьому сенсі заслуговують такі складові антропоцентричної концепції: особистість як суб'єкт досвіду (досвід свободи, досвід вибору, досвід «самособою-наповнення»), феноменологічна концепція тілесності (тіло/дух), антропоцентризм як світогляд митця, метафізичні концепти смерті й самотності (самості), топос долі (жертви) тощо. Найбільш типологічно збіжними аспектами антропологічного дискурсу у творчості Ю.Липи й В.Стуса, на нашу думку, є питання про людину в її власній сутності і творчості (за М.Бахтінім – життя «Духа») і топос долі (усвідомленої офіри). Дослідження цієї філософсько-антропологічної проблематики в поезії обох митців визначає основну мету нашого дослідження. Точкою відліку інтерпретаційної моделі обираємо поетичні тексти Ю.Липи та В.Стуса, посередництвом яких досліджується людина в різних аспектах її буття. У фокусі нашого зору – діалогічні стосунки поетів, які, увійшовши в сферу художньої модальності, витворюють «нові форми бачення людини» (М.Гнатюк), прирощуючи авторські тексти новими смислами. Така наукова рефлексія «має можливість розкошувати в напрацюваннях різних концепцій людини – екзистенціалістських, персоналістських, психоаналітичних, феноменологічних, герменевтичних, філософсько-антропологічних, релігійних тощо» [26, с. 60].

За монолітною спадщиною і Ю.Липи, і В.Стуса стоїть чітко окреслена особистість зі своєю неспростовною правдою про сутність людини, убоління за неї, бунт проти перетворення «людини на функцію» (Ю.Шерех). Виразний радикалізм кожного з них спільно з трагічним сарказмом витворює пекельні картини, що асоціюються із кафіканськими макабричними сюжетами чи сюрреалістичними візіями, в яких людина почуває себе неприкаяною, внутрішньо понівеченою, самотньою, душевно спустошеною (Ю.Липа: «Чи ж довго нищить будуть, чи ж не стануть врешті / Ніколи в обороні свого, що найбільше й / Найбільш беззахисне – душі?...»; В.Стус: «Так течія приземлених бажань, / ласуючи парсун потворні трумни, / мене затисла в шпарі животіння...»).

Утверджуючи високі моральні імперативи, сповідуючи гуманістичні цінності, і Ю.Липа, і В.Стус стали виразниками дієвої етики чину. Своїми ліричними рефлексіями й одкровеннями кожен із них по-своєму утверджував екзистенційно-етичні мотиви добра і зла, «Бого-і людинозвинувачення за зло» (В.Пахаренко). Сміслоємність

поняття «гуманістичний зміст» щодо художнього твору (спадщини письменника) визначається такими корелятами, як «людинолюбний», «людинозахисний», «добростверджувальний». У житті ж надпотужним чинником гуманізму можна вважати «інтуїтивне прагнення вийти з-під темної і гнітючої влади Зла» [8, с. 300]. Кожна строфа В.Стуса інтонована благовісним пафосом, провіденційним баченням майбутнього, неприйняттям і несприйняттям калічної суті «комуністичного едему». Більшість його віршів звучить як молитва за людину (націю, Україну) з виразно опозиційною бінарністю (Добро/Зло), що нагадує євангельський текст, у якому вербалізовано гуманістичне начало буття. (Нагадаємо, що слово «*євангеліє*» у перекладі з грецької мови означає «добра звістка»). Творчість митця, як, власне, й саме його життя, потверджує загальногуманістичні цінності християнства, окреслені в Євангелії від Матвія такими словами: «Шукайте ж найперше Царства Божого й Правди його» [2, с. 1074]. Поет «бореться не лише за Україну і «безпаспортний і закріпачений, сліпий, колгоспний» свій народ. Він виступає проти Зла за Добро всього світу. Мистецька пристрасність Стуса чи, іншими словами, абсолютна радикальність його почувальності, не залишає жодних ілюзій» [7, с. 155]:

Немає Господа на цій землі
не стерпів Бог – серед очей тікає,
аби не бачити нелюдських кривд,
диявольських тортур і окрутенств... [24, с. 72].

Ю.Липа у праці «Призначення України» декларує найвищі гуманістичні цінності, високу духовність і «моральну справедливість». Показовою у цьому сенсі стала одна з останніх його статей «Новий гуманізм», у якій він апологетизує Шевченкову ідею «чоловіколюбства». Подібні ідейні акценти проставляє і В.Стус у статті «Очима гуманіста», ведучи мову про важливість для кожного залишатися самим собою в світі, який «нібито й збудовано спеціально для того, щоб знеособити кожну людську індивідуальність» [21, с. 204].

Якщо вести мову про чинники генерування текстів Ю.Липи, то пріоритетна роль тут також належить основоположним принципам гуманізму. Саме з цих засад він інтерпретує всі буттєві істини, що в його віршах розгортаються в художньо-світоглядну опозицію тимчасове/вічне. Сенсоутворюючі світоглядні категорії осмислюються ним виключно у гуманістичному дусі («Людина – це зброя найвища, і людей мусимо дати»). У своїй сутності творчість Ю.Липи, як і В.Стуса, перейнята загальнолюдськими тривогами. Тяжючі до високоестетичних обширів національного та європейського мистецтва слова, вона явила собою взірць гуманізму в його контроверсійному щодо деструктивних процесів у житті вияві. Важливою складовою антропології поета стає людина «помежів'я обох безодень» (Д.Чижевський) добра і зла. Розв'язуючи що дилему, він артикулює християнські постулати, що виявляють людинолюбні ідеї. Художньою ілюстрацією щодо сказаного може бути вірш «Народи»:

Все це, – промовила Мудрість, – є важне, та мало,
Все, що – напружене й скромне, все – в ласці у Бога,
Але найбільше добро, це – зростання Людини,
В вашім народі зростання Людини зусиллям людей [10, с. 210].

Вірші Ю.Липи ілюструють близьку його світоглядів біблійну заповідь про християнство як велику науку любові. У своїх художніх осяяннях людини і світу він опирається на духовні заповіді Святого Письма, потверджуючи одну із тез антропології Д.Чижевського про те, що «Бог промовляє до всього народу, навіть до всього людства» [29, с. 43]:

Люблю я всіх людей, – крізь них не раз Господь
показує свою найвищу ласку... [10, с. 172].

Ю.Липа і В.Стус художньо інтерпретують сквородиніську ідею самопізнання, яку Д.Чижевський у своїй антропологічній концепції визначав як імператив «іти вперед і заглиблюватися, зосереджуватися в собі» [30, с. 256]. Ю.Липа засвоює й приймає однозначно в антропології давньоукраїнського мислителя ідею про висхідну лінію пізнання світу як шлях «від самопізнання до богопізнання», розв'язуючи проблему самореалізації людини (виконати «призначення перст») у конкретному історичному часі через метафізичний принцип буття. Разом з тим, він, як це зробить згодом В.Стус, піддає деструкції християнську традицію в осмисленні питання про самопізнання особистості. Розкриваючи перед людиною її глибинну духовну суть, поет говорить про можливість «вдруге народитися» («Часто людина змаліє і варга поправи...»; «У соромі й стиді наказуй відкинуть нечисте...»). У такий спосіб він поєднує в самопізнанні інтелектуальний акт із вольовим творчим зусиллям. В одному імперативі «пізнай себе» приховано другий: стань собою, видобуй із себе свою духовну суть, здійсни своє призначення:

Все явним прибуде, – заглянь же у себе, людино,
Як в яму із гаддям, наляканим свистом бича.
Будь тим, чим еси, – це є заповідь вища від неба,
А потім, як зможеш, будь тим, чим ти є, – будь ще ліпшим [10, с. 170].

М.Ільницький, міркуючи про відгомін у творчості Ю.Липи учення Г.Сковороди про самопізнання, підкреслює, що поет «наголошує на одному з найголовніших, на його думку, аспектів самопізнання: не вбачати в своїй відмінності від інших свою нижчевартість, не оцінювати себе з позицій іншого і за його критеріями, а залишатися собою» [4, с. 5].

В.Стус інтерпретує сквородиніську ідею «пізнай себе» відповідно до однієї із складових антропології Д.Чижевського. Він, зокрема, естетизує «категорію індивідуального, суб'єктивного досвіду» [12, с. 312]. Вектор

його поетичної думки скеровується у такому напрямі: «Знай, що вовік не пізнаєш нікого із роду божественного, доки спершу не пізнаєш самого себе» [18, с. 204]. Як і давньоукраїнський мислитель, він ставить у центр своїх художніх осяянь не імперсонального індивіда, а людину, що пізнає, порушуючи в такий спосіб важливе антропологічне завдання – «практика себе» («набуття себе»). Стусове «самособоюнаповнення» кореспондується безпосередньо із націленістю Г.Сковороди на «якусь надприродну вивершеність», що, за словами З.Геник-Березовської, «відповідала принципам його етичного вчення про пізнання самого себе», а також платонівському ідеалу «постійного самовдосконалення» [4, с. 54]. Деякі вірші поета є художньою ілюстрацією екзистенційної ідеї ставання собою, розроблювані Г.Сковородою в його діалозі «Симфонія, названа книга Асхань, про пізнання самого себе» й у багатьох інших творах: «Намагаймося пізнати самих себе. Таким чином можемо пізнати істинного чоловіка...» [18, с. 202]. Стусові близький гносеологічний вимір антропології Г.Сковороди, що передбачає досягнення світу через себе. Філософ вважав, що в результаті самопізнання людина має досягнути свою внутрішню, духовну суть («вдруге народитися»), а відтак і збагнути природу Всесвіту. Це просвітлення «осяє душу раптом, як блискавка». Ліричний герой В.Стуса також переживає «народження нове – / в онові тіла і в онові духу». Це містичне осяяння (зоря – «вістунка долі»), оновлення людини дається їй у результаті прийняття у себе «зерна вічності:

...ота зоря – то тільки скалок болю,
що вічністю протягий, мов огнем [22, с. 12].

Аналізуючи творчість поета в означеному ракурсі, М.Коцюбинська підкреслює, що в ній не можна не помітити домінування серед авторських новотворів слів-понять з початковим «само» («самопочезання», «самовтрата», «самовтеча»). Дослідниця вважає їх «матеріальними свідченнями напруженого й безнастанного процесу екзистенційного осягнення світу і свого місця в ньому» [9, с. 153]. Ця ідея найпереконливіше акцентована поезією «Мені зоря сіяла нині вранці...», якою розпочинається збірка «Час творчості»:

бо жити – то не є долання меж,
а навикання і самособою -
наповнення... [22, с. 12].

Отже, попри явні відмінності художньої інтерпретації проблеми самопізнання людиною світу й себе, об'єднуючим системотвірним чинником поліваріантної антропологічної концепції обох поетів є імператив самотворення, «набуття себе-досвіду» (Л.Тарнашинська).

Життєтворчість і Ю.Липи, і В.Стуса оприявнює класичний взірєць антропологічного тексту, оскільки останній вимагає персональної відваги автора, його жертвності. Обидва поети – провидці «власної долі, з якої часто прозирає образ «видимої смерті» [27, с.201]. У статті «Серед грому і тиші» В.Стус говорить про усвідомлення «добровільного індивідуального обов'язку», а «стереоскопічний простір авторового існування» узалежнює від свідомості «обов'язку бути самим собою», що бачиться йому як «найтяжчий хрест вивіреної людини-сучасника [19, с. 144]. Змістові параметри цього чину обох поетів зумовлені інтуїтивно передбачуваною й незбагнено заданою долею та усвідомленим умирання на шляху до мети в ім'я інших (Ю.Липа: «! то не важно, що я згнию, / Що люди затопчуть плоть мою...»; В.Стус: «Благословляю твою сваволю, / дорого долі, дорого болю...»).

Життя Ю.Липи та В.Стуса явило апологію смерті-офіри, сумісну із євангельською міфологією «тернового шляху», далекого від життєохоронного ества земної людини. Для них «інстинкт смерті» стає моментом «другого народження», «народження з висот, від духу», що є такою ж фундаментальною силою поведінки, як і «прагнення до життя» (З.Фрейд). Подібно до представників барокової духовної культури, В.Стус осмислює смерть як початок нового життя, благає Бога про її прихід («Наблизь мене, Боже, і в смерть угорни»), «запрошує» її до себе, щоби «збагнути / оте, що ми збагненням перейшли». Для нього фізична смерть – «біла ніч потойбіччя, порожнеча довгождана», а найперше – «самоповертання до роздоріжжя». У віршах такого смислового плану феноменологія абсорбує гносеологічні виміри буття. Поет шукає слова, релевантного суб'єктивному стану й водночас об'єктивуючого його («Живі – у домовині. Мертві – ні...»). Наділений містичним провидінням, він декларує образ «видимої смерті», що нерідко постає у його віршах в романтизованому ореолі («лебедина-смерть»). Вона тлумачиться як ціль та висновок земного буття, важлива передумова «істинного безсмертя» (Л.Карсавин) («душа поневолисть полони. / Тй радісно вмерти, бо світ цей сліпить, / бо суще не любить живого»).

Намагаючись віднайти оптимальні шляхи самореалізації, В.Стус в умовах абсурдного світу стає «об'єктом власної долі» (Л.Тарнашинська). В одному з його листів до матері читаємо: «В мене прекрасне життя. Я ним дуже задоволений – що така доля...» [23, с. 351]. Ще до ув'язнення поет «обрав хресну дорогу і не хотів жодного співчуття навіть від тих, кого він глибоко шанував, і хто з ним був у цій дорозі поруч. Тільки на такому шляху, яким сам несеш свій тягар і не перекладаєш його на плечі іншим, не жадаючи за це навіть моральних винагород, може відбутись «восходження» людини до себе самої, до її духовної свободи, бо це шлях саможертвності, самопосягати» [17].

Життя і творчість Ю.Липи також засвідчує прийняття напередданого трагічного шляху («здуманої муки жертвовної»). Наскрізна в його поезії ідея самопожертви Христа охоплена співчуттям до людини, спрагою милосердя й невимовним болем серця, вірою в триумф людської гідності й величі народу. Гуманістичний зміст високого ступеня конденсації, що засадничо визначає антропологічний вектор художнього мислення Ю.Липи, засвідчують ті віршові рядки, в яких ідеться про жертвну смерть як «найвищий вінок» (О.Ольжич) і готовність її прийняти заради інших («Моє серце дозріло, / Мої руки не здригнуться...»).

Смерть у трактуванні Ю.Липи, як і В.Стуса, естетизується, не перетинаючись із топосом смерті як явищем біологічним чи соціальним. («Обізвіться в червоній імлі життя, / Ви, прегарні блискавки смерті...»). Її онтологічний сенс у його текстах кореспондує і з категоріями морально-етичного плану, з виразною абсолютизацією «собівартості» особистості відповідно до її спромог «обрати собі на зріст» свою смерть. Кожен із поетів по-своєму омовлював екзистенційне прагнення власною офірою гармоніювати людину і світ, усвідомлюючи при цьому близький кінець (Ю.Липа: «Все ближче ночі тінь / І тьма гущіша...»; В.Стус: «Розкриті висі твої пронеслися, / попереду прірва...»). Свідомість «трагізму життя» (Д.Донцов) обох поетів призвела їх до віднайдення у ньому істинного сенсу, до усвідомлення «самоповертання», бажання оминати земні марноти (Ю.Липа: «Нехай же змінні загасають дні»), до атараксії (нестраждальності) й готовності (В.Стус: «Сподоб мене, Боже, високого краху»). Можливо, саме з цієї причини картини смерті у їхніх віршах переважно знакують віддалені асоціації з відповідним семантичним полем («довершу останнє», «усправлять твій кінець»). Мотив «гарячої смерті» (О.Теліга) модифікується у мотив призначення людини на землі, її здатності «сповнить зміст могутній, многоцвітний» (Ю.Липа), перейти в нову, вищу (духовну) реальність, що межує з Вічністю. Такий шлях, репрезентований життям і творчістю цих митців, накладається на метафізичну схему Г.Сковороди («очищення, просвітлення, екстаза»), афористично узагальнену ним у «Пісні 7-мій»:

Розгни моє тіло, прибий на той хрест,
Хай зовні я не цілий, внутрі ж бо воскрес [18, с.55].

Таким чином, Ю.Липа і В.Стус, засвідчують тяглість традиції «антропологічної метафізики», основним аспектом якої, за словами чеського філософа Я.Паточки, є апологетизація Духу – у центрі й на вершині універсуму [16, с. 220]. Д.Стус підкреслює, що всю творчу спадщину В.Стуса можна вважати «метафізичною книгою буття людського духу, приреченого виростати всередину» [25, с. 330]. Аналогічне можна сказати й про Ю.Липу. Екзистенція людини в обох поетів проявлялась у трансцендентуванні, тобто у «виході за межі» («оце твоє народження нове»), в подоланні силового поля профанного буття («вічність пізнаю»). Це той напрям філософування, що сягає корінням антропології та практичної філософії Г.Сковороди з акцентуванням духовної («внутрішньої») людини («трансцендентного суб'єкта»).

У поезії Ю.Липи та В.Стуса феномен людини інтерпретується як основа літературного тексту і як головний постулат філософії творчості. Особистість поета у її життєвих і мистецьких виявах постає сюжетотвірним чинником, «законодавцем» структурування тексту. Інтерпретаційна модель гіпотези буття обох авторів, попри означені вище індивідуальні модули антропологічної концепції, характеризується подібним полюсуванням емпіричної і трансцендентної сфер. Людина як основний об'єкт художнього осяяння в їх ліричних рефлексіях оприявнює траєкторію від епістемологічного суб'єкта до прагматичного. Окреслені у статті напрямки наукового осягнення спадщини обох поетів уможлиблює ґрунтовне вивчення онтології внутрішнього буття людини як тексту. Компаративістичні ж студії, що визначають стратегію сучасної багатовекторної літературознавчої парадигми, здатні увиразнювати характер індивідуального антропологічного мислення письменника.

Список використаних джерел

1. Баган О. Юрій Липа: Людина і мислитель / О. Баган. – К.: Видання Конгресу Українських Націоналістів, 1994. – 39 с.
2. Біблія або книги святого писма Старого й Нового Заповіту. – К.: Українське біблійне товариство, 2002. – 1375 с.
3. Будний В., Ільницький М. Порівняльне літературознавство: Підручник / В. Будний, М. Ільницький. – К.: Вид.дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 430 с.
4. Генік-Березовська З. Духовний і поетичний заповіт Григорія Сковороди / З. Генік-Березовська // Генік-Березовська З. Грані культур: Бароко, романтизм, модернізм. – К.: Гелікон, 2000. – С.51-71.
5. Ільницький М. Не зрікатися своєї душі (Концепція України в творчості Юрія Липи) // Дивослово. – 1994. – № 4. – С.3-8.
6. Качкан В. Юрій Липа у світлі нових матеріалів і джерел / В. Качкан // Вісник: Літературознавчі студії. – К., 2001. – С.87-109.
7. Квіт С. Основи герменевтики: Навчальний посібник / С. Квіт. – К.: Вид.дім «КМ Академія», 2003. – 192 с.
8. Клочек Г. Енергія художнього слова: Збірник статей / Г. Клочек. – Кіровоград: Редакційно-видавничий відділ Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, 2007. – 448 с.
9. Коцюбинська М. Мої обрії: В 2 т. / М. Коцюбинська. – К.: Дух і літера, 2004. – Т.2. – 386 с.
10. Липа Ю. Твори: В 10 т. / Ю. Липа. – Львів Каменярь, 2005. – Т.1.: Поезія. – 543 с.
11. Маланюк Є. Юрій Липа-поет / Є. Маланюк // Маланюк Є. Книга спостережень: Статті про літературу. – К.: Дніпро, 1997. – С. 277-286.
12. Мейзерська Т. Антропологічна складова літературознавчої філософії Дмитра Чижевського / Т. Мейзерська // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка: Літературознавство: Збірник наукових праць з нагоди 60-річчя доктора філологічних наук, професора Миколи Ткачука. – Тернопіль: ГНПУ, 2009. – Вип.27. – С.311-315.
13. Мейзерська Т. Езотерична проблематика поетичної збірки Ю.Липи «Вірую» / Т. Мейзерська // Треті Липівські читання: Зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Одеса: Друк, 2007. – С.99-107.
14. Москалець К. Василь Стус: незавершений проект / К. Москалець // В. Стус Зібр. творів: У 12 т. – К.: Київська Русь,

Факт, 2007. – Т. 1. – 560 с.

15. Нич Р. Антропологія літератури. Культурна теорія літератури. Поетика досвіду: Університетські діалоги / Р. Нич. – К.: Смолоскип, 2007. – 64 с.
16. Паточка Я. Єретичні есеї про філософію історії / Я. Паточка. – К.: Основи, 2001. – 374 с.
17. Салига Т. Молитвослов від Василя Стуса: Роздуми в ювілейний рік поета / Т. Салига // Літературна Україна. – 2008. – 29 травня.
18. Сковорода Г. Твори: У 2 т. / Г. Сковорода. – К.: Обереги, 2005. – Т. 1.: Поезії. Байки. Трактати. Діалоги. – 528 с.
19. Стус В. Серед грому і тиші / В. Стус // Сучасність. – 1995. – № 1. – С. 138-148.
20. Стус В. Таборовий зошит: Вибрані твори. – К.: Факт, 2008. – 452 с.
21. Стус В. Твори: У 4 т., 6 кн. / В. Стус. – Львів: Просвіта, 1994. – Т. 4. – 544 с.
22. Стус В. Твори: У 4 т., 6 кн. / В. Стус. – Львів: Просвіта, 1995. – Т. 2. – 429 с.
23. Стус В. Твори: У 4 т., 6 кн. / В. Стус. – Львів: Просвіта, 1997. – Т. 6 (додатковий), кн. 1: Листи до рідних. – 496 с.
24. Стус В. Твори: У 4 т., 6 кн. / В. Стус. – Львів: Просвіта, 1999. – Т. 3, кн. 1. – 486 с.
25. Стус Д. Василь Стус: життя як творчість / Д. Стус. – К.: Факт, 2005. – 368 с.
26. Тарнашинська Л. Літературознавча антропологія: Новий методологічний проект у дзеркалі філософських аналогій / Л. Тарнашинська // Слово і Час. – 2009. – № 5.
27. Тарнашинська Л. Презумпція доцільності: Абрис сучасної літературознавчої концептології / Л. Тарнашинська. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 534 с.
28. Ткачук М. Творчість Івана Котляревського: антропологічний та естетичний дискурси: Монографія / М. Ткачук. – Суми: Вид-во СумДУ, 2009. – 216 с.
29. Чижевський Д. Філософські твори: У 4 т. / Д. Чижевський. – К.: Смолоскип. – 2005. – Т. 3. – 456 с.
30. Чижевський Д. Філософські твори: У 4 т. / Д. Чижевський. – К.: Смолоскип. – 2005. – Т. 4. – 376 с.

The article is investigated the anthropological paradigm of the esthetical conception of Yurij Lipa and V. Stus. It is found the interaction of their cultural codes on the basis of the interpretation of the general and individual modus of the anthropologism.

Key words: the text, the dialog, the anthropology, the humanism discourse, the subjective experience, the opposition, the topos.

УДК 821.161.2.09

Товкайло В.Т., Товкайло С.Р.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огіска

ЮРІЙ ЛИПА – СПОДВИЖНИК УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ І ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

У статті проаналізовано погляди відомого літературознавця, громадського діяча, філософа, публіциста Юрія Липи на процеси державотворення, історичних та психологічних основ формування української ментальності та культури, що має важливе значення в усвідомленні українцями свого місця у світовому історичному процесі.

Ключові слова: нація, національна ідея, національна свідомість, українська культура, ментальність, національна мова.

Однією з найгеніальніших постатей, що зродила наша земля, був вірний син українського народу, видатний діяч української культури, першорядний поет, талановитий історик і публіцист Юрій Іванович Липа. Людина патріотичного настрою, для якої Україна була не просто географічним терміном, а суттю власного існування, болем усього його життя. Всі свої сили й знання віддав рідній Батьківщині. І сьогодні ми його згадуємо як одного з тих, хто готував ґрунт для здобуття державної незалежності. Юрій Липа відомий в Україні у вузькому колі шанувальників письменства і маловідомий переважній більшості українців. Власне, це типова ситуація для митців слова з діаспори, втім, це характеризує освітній рівень нашого загалу, а ще – наше ставлення до української культури і літератури.

Але «Цей вічний і незламний борець розриває сьогодні пелену не знання і знов постає перед своїм народом. Людина, що позначила власним талантом і чиним цілу героїчну епоху в історії Нації і залишилась підступно забутою, через смерть і роки звертається до нового покоління. Розумом промовляє і духом запалює побратимів і синів своїх до нових змагань і чину. Во ім'я істини, великості і свободи» [1, с. 83].

Та й звідки могла б знати його громадськість радянської України, коли його книжки виходили тільки за кордоном, а в Україну потрапили лише останніми роками. «До недавнього часу твори Ю. Липи на Україні неможливо було прочитати. У спецфондах, куди доступ був обмежений, вони значилися під зловними і підступними гаслами: «націоналістическая литература», «автор-націоналіст». Після того, як убили його фізично, страшно боялися його ідей і пам'яті про нього. Тому прокляли. Щоб ніколи вже не був прийнятий своїм народом. Але знову піднімається перед Нацією у всій своїй духовій величчю і кличе нас до боротьби за Україну він – один з найбільших ідеологів українського націоналізму з таким лагідним прізвиськом – **Юрій ЛИПА**» [1, с. 126].

Активна діяльність Юрія Липи припадає на дуже складні умови. Адже це був час, коли територія України була розділена між чужими державами. Його чекала доля емігранта. Проживаючи у Варшаві, усвідомлюючи бездержавний статус України, українолюбці обмежені можливості розвитку української культури, мови і літератури у чужому середовищі, – все це мало вплив на його світогляд. Можливо, це були ті вагомні причини, що Юрій Липа у своїх працях основну увагу приділяв збереженню української духовності, ментальності, їх місця у боротьбі за